

УДК 338.48

Іванова К.О.

аспірант кафедри туризму ІСТР
Національного університету «Львівська політехніка»**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ
РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ****METHODOLOGY AND PROBLEMATIC OF COMPLEX EVALUATION
OF RECREATION AND TOURIST RESOURCES****АНОТАЦІЯ**

У статті з'ясовано методологію та проблематику комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів. Здійснено розгляд теоретико-методологічних розробок в частині туристично-рекреаційної класифікації територій. Наведено деякі методи оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів. На основі опрацьованих джерел зроблено узагальнення, що основною проблемою у комплексному оцінюванні рекреаційно-туристичних ресурсів є їх розмежування під час оцінювання. Визначено умови, що перешкоджають ефективному освоєнню ресурсного потенціалу регіонів України. Запропоновано здійснювати оцінку рекреаційно-туристичних ресурсів відповідно до показників розвитку території, яку аналізуємо.

Ключові слова: інтегральний показник, методика, оцінка, рекреація, туризм.

АННОТАЦИЯ

В статье выяснены методология и проблематика комплексной оценки рекреационно-туристических ресурсов. Осуществлено рассмотрение теоретико-методологических разработок в части туристско-рекреационной классификации территорий. Приведены методы оценки рекреационно-туристических ресурсов. На основе обработанных источников сделано обобщение, что основной проблемой в комплексном оценивании рекреационно-туристических ресурсов является их разграничение при оценивании. Определены условия, препятствующие эффективному освоению ресурсного потенциала регионов Украины. Предложено осуществлять оценку рекреационно-туристических ресурсов согласно показателям развития территории, которую анализируем.

Ключевые слова: интегральный показатель, методика, оценка, рекреация, туризм.

ANNOTATION

The article outlines the methodology and problems of complex evaluation of recreational and tourist resources. The theoretical and methodological developments in the part of tourist and recreational classification of territories are considered. Some methods of evaluation of recreational and tourist resources are given. On the basis of the worked out sources, a generalization is made that the main problem in the complex assessment of recreational and tourist resources is their delimitation during the assessment. The conditions preventing effective development of resource potential of Ukrainian regions are determined. It is proposed to carry out an assessment of recreational and tourist resources according to the indicators of development of the territory, which we analyze.

Keywords: integral index, methodology, estimation, recreation, tourism.

Постановка проблеми. Для кожного регіону характерна певна галузева структура, що є основою економіки регіону, що визначає специфіку і характер його функціонування. Під час формування національної економічної політики необхідно максимально повно враховувати особливості розвитку регіонів і стану їх ресурсної бази. Внутрішній і в'їзний туризм є перспективним напрямом для багатьох регіонів, які не

мають в даний момент туристично-рекреаційної спеціалізації. Головним є об'єктивне оцінювання наявних ресурсів, необхідних для розвитку сфери туризму, а на основі результатів оцінки слід сформулювати стратегію туристично-рекреаційного освоєння території, розвитку окремих видів туризму та рекреації. А отже, методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів сьогодні є надзвичайно актуальними питаннями, що потребують дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням методології оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів присвячували свої праці такі провідні науковці, як, зокрема, І. Бережна [1], З. Герасимчук [2], І. Зелінський [3], В. Мацала [4], В. Мацола [5], Г. Михайліченко [6], М. Нудельман [7], В. Руденко [8], Л. Черчик [9; 10], Ю. Шабардіна [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте сьогодні «слабким місцем» для сучасної науки є з'ясування методології та проблематики комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів, що зумовило вибір теми статті.

Мета статті полягає у з'ясуванні методології та проблематики комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в економічній політиці регіонів здійснюється зміщення акцентів у бік раціонального і дбайливого використання запасів наявних природних ресурсів та ефективного використання інших ресурсів регіону (економічних, зокрема організаційних, трудових, фінансових, матеріальних, а також інформаційних ресурсів). У таких умовах туризм та рекреація можуть використовуватися як інструмент соціально-економічного розвитку регіонів, що дає змогу ефективно використовувати природно-ресурсний потенціал території і забезпечує зростання ВРП.

З економічної точки зору ресурсна база регіону є сукупністю факторів виробництва (природний, трудовий, фінансовий, виробничий тощо), що мають кількісні та якісні параметри, що визначають можливість їх залучення до програм розвитку регіону. Всі наявні ресурси регіону є засобами реалізації проектів розвитку після їх попередньої оцінки та аналізу. Аналіз ресурсної бази регіону включає оцінку при-

родно-ресурсного, економічного, соціального і науково-технічного потенціалу. Необхідно враховувати територіальні особливості розміщення ресурсів і продуктивних сил регіонів та їх розв'язку.

Туристично-рекреаційна сфера має яскраво виражену ресурсну орієнтацію. Ресурси визначають її територіальну організацію, напрями спеціалізації, формують туристичні потоки, рівень ефективності роботи туристичних і рекреаційних закладів. Проблема забезпечення рекреаційних потреб досить давно розглядається як проблема освоєння та раціонального використання цих ресурсів. Останніми роками в роботах багатьох авторів став фігурувати термін «туристсько-рекреаційні ресурси». Значна частина науковців вважає, що туризм є складовою рекреації, а туристські ресурси є частиною рекреаційних ресурсів, інші вважають, що навпаки. Проте, як зазначалося вище, вони доповнюють одне одного, визначаючи особливості формування туристично-рекреаційного комплексу певного регіону [9].

Розгляд теоретико-методологічних розробок в частині туристично-рекреаційної класифікації територій доводить, що більшість дослідників вивчає потенціал галузі на основі ресурсного підходу. Деякі вчені вбачають потенціал туристичної галузі у загальній структурі економічного потенціалу регіону; інші вважають економічний потенціал складовою потенціалу туристичної і рекреаційної сфери. Ю. Гуменюк використовує системно-структурний підхід і аналізує компонентну структуру природно-ресурсного потенціалу. В. Мацола, досліджуючи туристично-рекреаційний комплекс регіону, оцінює його як у натуральних, так і у вартісних показниках. Натуральними показниками при цьому виступають запаси ресурсів і виражена через них потенційна спроможність задоволення рекреаційного попиту населення території, а показниками рекреаційно-туристичного потенціалу територій автор визначає їхню рекреаційну місткість, характеристики наявних і перспективних центрів відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування [5]. В. Безносок, О. Бейдик, Е. Щепанський, В. Шмагіна основою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів вважають наявність відповідних природних та матеріальних ресурсів. Методика компонентної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій, розроблена Л. Черчик, визначає сукупну можливість природних рекреаційних ресурсів задовольняти рекреаційні потреби людей з урахуванням запасів та норм їх використання [10]. За М. Нудельманом, природний рекреаційний потенціал характеризується максимальною сукупною продуктивною здатністю природних рекреаційних ресурсів і визначається продуктивністю і споживчими властивостями рекреаційних ресурсів території або регіону. За автором, оцінку природно-ресурсного потенціалу слід здійснювати на основі розрахунку

продуктивності рекреаційних ресурсів та економічного ефекту від його використання [7]. Для здійснення класифікації курортно-рекреаційних територій з урахуванням їх природно-ресурсного і соціально-економічного потенціалу на увагу заслуговує комплексний підхід В. Руденка до оцінювання природно-ресурсного потенціалу регіонів України, його диференціації та економічної ефективності [8].

У табл. 1 наведемо деякі методи оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів.

Отже, ми навели деякі моделі оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів, проте проблемою є те, що вони більш орієнтовані на оцінку туристичної складової.

Таким чином, проаналізуємо підходи до оцінки рекреаційного потенціалу територій.

Ю. Шабардіна, досліджуючи рекреаційний потенціал, пропонує здійснювати його діагностику через призму двох складових, а саме оцінку рекреаційної активності, зокрема через показники активності щодо задоволення рекреаційних потреб в оздоровленні й відпочинку, в послугах закладів культури, в туристичних послугах; оцінку рекреаційного потенціалу через показники історико-культурної спадщини, природно-рекреаційних, інфраструктурних, інноваційно-інвестиційних ресурсів, стану довкілля. При цьому не виділяються фінансові ресурси як джерело функціонування рекреаційного потенціалу [11, с. 55].

Досить цікавим та принципово новим є науковий підхід І. Бережної, згідно з яким потенціал оцінюється як з позиції споживача рекреаційних ресурсів, так і з позиції виробника рекреаційних послуг за максимального врахування інтересів усіх зацікавлених сторін [1, с. 110].

Л. Черчик, Н. Коленда, досліджуючи стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону, пропонують для його оцінки використовувати п'ять груп показників, які характеризують природно-рекреаційну, фінансову, інфраструктурну, трудову та екологічну компоненти. На основі отриманих результатів автори пропонують здійснювати прогнозування потенціалу за допомогою графоаналітичної моделі, зокрема «шестикутника». Загалом вказаний підхід може бути використаний і в межах оцінки РПП, проте вважаємо за необхідне доповнити його показниками діяльності основних суб'єктів рекреаційного бізнесу, а також активності органів влади, що в сучасних умовах є, безперечно, важливим фактором, який забезпечує розвиток РПП. Що стосується використання графоаналітичних методів, то вважаємо такий підхід досить ґрунтовним й розглядаємо можливість його застосування у нашому дослідженні [10, с. 65].

І. Зелінський пропонує для оцінки рекреаційного потенціалу методичний підхід, який зводиться до проведення оцінки на 4-х етапах. На першому етапі здійснюється оцінка об'єктів

Таблиця 1

Методи оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів

Назва моделі	Формула	Позначення
Гравітаційні моделі	$E_{ij} = k \frac{M_j M_i}{D_{ij}^2}$	M_j та M_i – туристичні «маси» регіонів, між якими відбувається обмін; D – «відстань» між ними, виражена в одиницях геодезичної відстані, часовому або вартісному еквіваленті; k – коефіцієнт пропорційності
Ступінь відмінності цін	$\beta = \frac{p_i}{p_j}$	p_i та p_j – ціна на аналогічні за класністю послуги розміщення на території і-го та j-го регіону
Туристична «маса» M-регіону за період t	$M_{ij} = r_{ij} w_{ij} g_{t-1} t a_{ij}$	r – коефіцієнт територіальної концентрації туристсько-рекреаційних ресурсів; w – частка номерного фонду підприємств розміщення, санаторно-курортних і оздоровчих закладів, придатних для прийому представників цільових сегментів і-го регіону в загальній кількості місць на території регіону; g – частка коштів національного та регіонального бюджетів на залучення туристів, що була витрачена в період (t-1) на просування j-го регіону в і-му; $t a$ – частка туристичних підприємств, що займаються організацією обслуговування туристів на території регіону в загальній кількості туристичних підприємств
Загальна туристична рухомість населення і-го регіону	$m_{it} = z_{it} \gamma t a_{it}$	z_{it} – частка туристів і-го регіону (країни, які протягом періоду t здійснили подорож за його межі в загальній чисельності населення регіону (країни)); $t a_{it}$ – частка туристичних підприємств, що продають тури до j-го регіону на території і-го, в загальній кількості туристичних підприємств
Квазігравітаційна модель міжрегіональних зв'язків між і-м і j-м регіонами	$E_{ijt} = \frac{r_t^{\sigma_{it}} w_t^{\beta_{it}} g_{t-1}^{a_1} t a_{it}^{a_2} t a_{it}^{a_3} m_{it}^{\gamma_{it}} V_{it}^{a_4} S_i^{a_5}}{D_i^{a_6}}$	оскільки туристичні потоки між двома регіонами неоднозначні, до формули гравітаційної моделі були введені поправочні коефіцієнти a_1, a_2, a_3, a_4, a_5 , що дають змогу досягти асиметричності моделі, відобразити відповідність між змінними й обмежити поведінку всієї моделі.
Оцінка сумарної міжрегіональної взаємодії регіону з усіма регіонами-постачальниками туристів	$E_t = t a_i^{a_2} \sum_{n=1}^n r_t^{\sigma_{in}} w_t^{\beta_{in}} g_{t-1}^{a_1} t a_{in}^{a_2} t a_{in}^{a_3} m_{in}^{\gamma_{in}} V_{in}^{a_4} S_i^{a_5} D_i^{a_6}$	

Джерело: складено автором на основі [6]

природного потенціалу регіону, які можуть бути використані з рекреаційною метою. На другому етапі – оцінка рівня використання природного потенціалу регіону з рекреаційною метою, на третьому – оцінка стану та використання рекреаційно-оздоровчих закладів та відповідної інфраструктури на території регіону. Четвертий етап, протягом якого проводиться оцінка ефективності рекреаційно-оздоровчого забезпечення в регіоні, є завершальним [3, с. 29].

В. Мацала [4] у своїх дослідженнях потенціалу рекреаційно-туристичного комплексу регіону оцінює його як у натуральних, так і у вартісних показниках. Причому натуральними показниками, на його думку, є «запаси ресурсів і виражена через них продуктивна спроможність кількісного рекреаційного попиту населення в області». Економічна оцінка цього виду потенціалу проводиться з огляду на наявні та перспективні центри відпочинку, туризму та санаторно-курортного лікування з урахуванням ціни рекреаційно-туристичних послуг.

З. Герасимчук та М. Глядіна для оцінки рівня розвитку рекреаційної сфери в регіоні пропону-

ють оцінювати динаміку розвитку рекреаційної сфери за такими напрямками, як ресурсна забезпеченість та інтенсивність розвитку рекреаційної сфери. Такий підхід є досить конструктивним, проте, на наш погляд, не враховує активності діяльності ключових груп стейкхолдерів, які визначають розвиток РПР [2, с. 59].

Таким чином, на основі опрацьованих джерел ми можемо зробити узагальнення, що основною проблемою у комплексному оцінюванні рекреаційно-туристичних ресурсів є їх розмежування під час оцінювання.

Відзначимо, що кожна з наявних в науковій літературі методик оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій має певні переваги і недоліки. Аналіз наявних підходів і проблем оцінки ресурсів регіону, необхідних для розвитку сфери туризму та рекреації, дає змогу зробити такі висновки:

– в методиках оцінки туристичних ресурсів використовується обмежена кількість параметрів оцінки, що не дає повного уявлення про стан ресурсного потенціалу розвитку туризму та рекреації регіону (зазвичай використову-

ють параметри оцінки окремих ресурсів, а саме природних, рекреаційних ресурсів, історико-культурних, рідше – інфраструктурних);

– в параметрах оцінки виявлено відсутність показників ефективності використання ресурсів туризму (наприклад, стан туристського попиту і пропозиції, технологічність освоєння ресурсів, державне регулювання туристичної діяльності);

– будь-яка пропонована сучасними авторами методика комплексної оцінки ресурсів туризму обов'язково вимагає уточнення критеріальної основи відповідно до природно-кліматичних, ландшафтних умов і особливостей історичного та соціально-економічного розвитку території;

– існує проблема збору інформації, необхідної для проведення комплексної оцінки ресурсів розвитку туризму та рекреації;

– часто проведена оцінка є суб'єктивною.

Відзначимо, що перешкодою формування єдиної (універсальної) методики оцінки ресурсів території для розвитку сфери туризму є не тільки відмінність у фізико-географічних умовах регіонів та їх соціально-економічному розвитку, що визначають набір параметрів оцінки, але й сама форма проведення оцінки.

Ефективному освоєнню ресурсного потенціалу регіонів України перешкоджають такі умови:

– відсутність повної і достовірної інформації про туристичні ресурси регіонів країни, особливо в розрізі адміністративних районів;

– недостатня опрацьованість методологічних аспектів проведення оцінки ресурсів території для розвитку сфери туризму;

– недосконалість законодавства про туризм і неефективний механізм управління туризмом в регіонах країни;

– відсутність мотивації розвитку внутрішнього туризму.

Необхідно звернути увагу на проблеми формування інституційного середовища розвитку сфери туризму в регіонах, оскільки державне регулювання розвитку галузі на початковому етапі свого розвитку має надзвичайно велике значення. При цьому більш детальне дослідження ресурсів території, необхідних для розвитку сфери туризму, визначення туристичного та рекреаційного потенціалу регіону в розрізі його адміністративних утворень, наукове обґрунтування напрямів розвитку сфери туризму дадуть змогу підвищити точність і результативність управлінських рішень у сфері управління регіональним туризмом. Це необхідно для підвищення інформаційного забезпечення сфери територіального планування і розвитку сфери туризму, посилення його інвестиційної привабливості, розвитку туристичної галузі.

На нашу думку, доцільно здійснювати оцінку рекреаційно-туристичних ресурсів відповідно до показників розвитку території, яку аналізуємо.

Так, до показників рівня туристично-рекреаційного розвитку території відносимо:

– кількість туристично-рекреаційних закладів;

– кількість місць у засобах розміщення;

– кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності;

– іноземні туристи;

– туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон;

– внутрішні туристи;

– кількість екскурсантів;

– прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення;

– кількість працівників означеної галузі;

– середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м²;

– кількість підприємств ресторанного господарства;

– товарообіг підприємств ресторанного господарства.

Висновки. Проведене дослідження методології та проблематики комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів дало змогу дійти висновку, що основною проблемою у комплексному оцінюванні рекреаційно-туристичних ресурсів є їх розмежування під час оцінки. Також з'ясовано, що в методиках оцінки туристичних ресурсів використовується обмежена кількість параметрів оцінки, що не дає повного уявлення про стан ресурсного потенціалу розвитку туризму та рекреації регіону. В параметрах оцінки виявлено відсутність показників ефективності використання ресурсів туризму. Будь-яка пропонована сучасними авторами методика комплексної оцінки ресурсів туризму обов'язково вимагає уточнення критеріальної основи відповідно до природно-кліматичних, ландшафтних умов та особливостей історичного та соціально-економічного розвитку території. Існують проблеми збору інформації, необхідної для проведення комплексної оцінки ресурсів розвитку туризму та рекреації, а також те, що часто проведена оцінка є суб'єктивною. Запропоновано здійснювати оцінку рекреаційно-туристичних ресурсів відповідно до показників розвитку території.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бережна І. Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання (на матеріалах АР Крим) / І. Бережна. – К. : НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2004. – 640 с.
2. Герасимчук З. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації : [монографія] / З. Герасимчук, М. Глядіна. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 164 с.
3. Зелінський І. Про статистичну оцінку рекреаційно-оздоровчого забезпечення населення в регіоні / І. Зелінський // Регіональна економіка. Додаток «Регіони України. Економіко-статистичні порівняння». – 2001. – № 2. – С. 28–32.

4. Мацала В. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області : автореф. дис. ... канд. екон. наук / В. Мацала ; НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Львів, 1996. – 17 с.
5. Мацала В. Рекреаційно-туристичний комплекс України : [монографія] / В. Мацала. – Львів : ІРД НАН України, 1997. – 259 с.
6. Михайліченко Г. Туристичний потенціал: методи оцінювання та інноваційний розвиток / Г. Михайліченко // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 115–123.
7. Нудельман М. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М. Нудельман. – К. : Наукова думка, 1987. – 132 с.
8. Природо-ресурсний потенціал природних регіонів України : [монографія] / [В. Руденко, В. Вацеба, Т. Соловей]. – Чернівці : Рута, 2001. – 268 с.
9. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів / Л. Черчик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/3/klas_ttp.pdf.
10. Черчик Л. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка : [монографія] / Л. Черчик, Н. Коленда. – Луцьк : ЛНТУ, 2008. – 224 с.
11. Шабардіна Ю. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору : дис. ... канд. екон. наук / Ю. Шабардіна ; Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів, 2011. – 312 с.